Kui mina koolis käisin

Tuulik Valler
Sündinud 1932. aastal

Ma pidin rääkima, kuidas see süstimise päev koolis toimus. Siis me Orjaku poistega kooli ei läinudki, sest kartsime süstimist. Läksime siis kadakusse, võtsime hommikul leivakotid kaasa. Läksime siia Sopi taha karjamaale. Seal ei olnud midagi teha, jooksime kadakate vahel ringi. Nursti Joonasel oli kadaka virn tehtud, kadakad maha raiutud. Me siis hakkasime poistega omavahel ükshaaval vedama, kadakahunnikud järgi ja vedasime need üle lahe Kadakalaiule. Me käisime mitu raksu selle aja jooksul, vedasime kõik kadakad sinna, mis ta oli omal kütteks maha raiunud. See oli pool päeva tööd. Siis kui kooliaeg läbi oli, siis läksime koju.

Ma ei mäletagi, mis süst see pidi olema, lihtsalt süstiti kõiki õpilasi. Kas see oli difteriidi vastu või mis see oli, siis olid sellised haigused.

Meid jälgis binoklist Harjak Priidu Kruusiaugu talust. Tema oli selle talu peremees ja hakkas järsku märkama, et mis loomad need Kassarist lähevad Kadakalaidu. Suur nupp on ees, nigu kaamelid, ja suur kuhi, nagu küür on järgi. Meil oli tarvis veest läbi minna nende kadakukoormatega, me olime riidest lahti võtnud. Vahepeal oli nii sügav mõnest kohast, ainult peanupp paistis välja. Ja Priidu binokliga vaatab, et mis loomad need täna sinna Kadakalaidu lähevad. Seda ta vist ei märganud, kui me sealt tagasi tulime, siis olid me nupud nii väikesed, ta ei pannud tähele. Kui me sinna läksime, siis oli kadakakuhi igavene suur, see oli vee sees näha, see lohises vee peal. Pärast suur pahandus – Joonasel kõik kadakad ära varastatud karjamaalt, mis ta oli omale kütteks raiunud. Need põletati siis küttena pliidi all ära. Ta ei saand neid muud moodi sealt Kadakalaidust kätte ka enam kui pidi talved ootama, millal jää ära külmas, siis mööda jääd sai ta oma kadakad koju vedada.

Meil ei olnud mitte midagi muud teha ja siis vedasimegi. Olime selle töö juures kas kolmekesi või neljakesi: Hirsi, mina, Eimar, aga kas Sassa Ennu oli ka või ei olnud, seda ei mäleta. See oli üks sihuke suurem juhus ... ja pahandust kui palju pärast!

Ükskord oli, kui poiste WC põlema läks. Meie olime poistega – nagu koolipoisid ikka – tegime suitsu seal, WC-s. See oli seal koolimaja teises otsas, mäepool küljes. Poiste WC oli seal koridori taga.

Seal tegime suitsu, poistel plärud ees ja – enne seda käisime tubakat varastamas Aida Kalju põllu pealt, tema isa põllu pealt, mis ta nimi oligi, ei mäleta, sealt varastasime tubakalehti, ta kasvatas ise tubakat. Need kuivatasime siis ära kusagil päikese käes või seina peal, siis oli tubakat võtta.

Siis oli seal nihuke lugu, et panime omal kõik plärud põlema ja mina olin siis peasüüdlane, sellepärast et panin suitsu tikust põlema ja viskasin tiku – poiste WC-s oli see uriinirenn, suur plekitahvel oli, pool seina oli seda täis ja pealt lahti, all oli siis kuserenn – ja mina viskasin tiku sinna renni taha, üle pleki. Ja nigu ma selle tiku sinna taha viskasin, nii käis üks igavene plähmakas ja tuleleek käis mööda laealust sealt peldikuaukust välja ja see plekk hakkas niimoodi vibreerima nagu tuletõrjesireen. Vana Loomets kooli teisest otsast kuulis seda kantseleist, see oli nii hirmus mürin. Me jooksime ise ka kõik peldikust välja, kartsime, et maja lendab õhku.

Kõik käis väga kähku, lagi ega ka mujalt ei jõudnud põlema minna, aga see leek käis peaaegu et uksest välja, nii suur tuleleek oli. Ja mis pärast välja tuli, sinna taha oli vana Loomets ise ilmselt – kes see muu ikka seda tegi – peitnud neid suurtüki makaronisi tulehakatuseks, nagu neid meilgi vanaemal oli.

Need olid need õhutõrje gilssidest võetud püssirohi, sihukesed mustad makaronid olid. Need makaronid olid seal taga ja süttisid põlema, kui see tuli sinna taha läks ja see tekitaski selle hirmsa tuleleegi.

Üks rumal lugu oli veel. See oli siis, kui see peldikupõlemine oli juba läbi. Olime jälle poistekarjaga seal poiste WC ruumis. Poisse oli siis koridori peal ka ja õueski. Redel läks sealt maja ot-

sast pööningukorrusele. Mina ronisin sealt üles ja urineerisin sealt plekist katuse peale.

Poisid olid all ja panid Otsa Kusti – see oli Kassarist, natukene teistmoodi oli see poiss ka. Muidu polnud poisil viga midagi. Kaks poissi hoidsid seda kinni ja panid selle sinna räästa alla, parasjagu siis kui mina sealt ülevalt urineerisin sinna pleki peale. See sai tehtud sellepärast, et sellel poisil oli see komme, et kui keegi midagi tegi, siis läks kohe kantseleisse ja kaebas.

Noh ja siis me ähvardasime teda ka, et kui sa veel teed, siis teeme su'ga veel hullema tüki. Nigu see poiss lahti pääses, nii pani kohe kantseleisse. Pea oli veel märg ja ...

Vana Loomets jälle, klass kokku ja kohe välja selgitama, kes tegi seda. Poisid alguses varjasid ära ka ja keegi ei rääkinud, kes tegi seda. Lõpuks, ma ei teagi, kust ta seda teadis, aga üks tüdruk ütles, et: „See oli Peedu-poiss!"

Loomets kutsus mind kohe klassi ette ja võttis mult siit rinnust kinni ja peadpidi, seljaga vastu tahvlit, kaks-kolm korda nii et mu pintsakunööbid lendasid kõik eest minema ja saatis koju. Kodus tuli ära rääkida, mis juhtus.

Peaaegu et oleksin saanud veel teise keretäie, aga vanamees päris nüpeldama ei hakanud selle asja pärast, ütles, et see polnud minu süü päriselt ka, et süüdi olid need poisid rohkem, kes teda all kinni hoidsid. Minu süü oli ainult see, et ma katusele lasin. See oli üks sihuke rumalam tegu.

• •

Üks juhus oli veel, mis mulle meelde jäi. Koolis oli igal ühel oma hüüdnimi. Neid oli minul ja neid oli teistel ka.

Mina olin siis nigu väiksemate klasside poiss veel sellel ajal. Kassaris oli siis Paju Jüri, ta oli minust vanem ja tema hüüdnimi oli Jürka. Mina laulsin seda laulu, ma ei tea, kust ma seda kuulnud olin, vahetunni aegu koridoris: „Jürka Jürnas, perse kärnas, sittus särki ja lasi märki."

See sai nii vihaseks, pani mulle kohe joostes järgi. Mina lidusin eest ära mööda koridori ja ta sai mind kantselei ees kätte. Nii kui ta mind turjast kinni rabas ja lükkas mind kohe täie hooga kantselei ukse vahelt sisse.

Mina kohe uksest sisse ja kõhuli maha, vana Loometsa tooli ette. Vana kargas sealt püsti ja... ma ei tea, mis sõnad need olid, mis ta mulle seal ütles, ja siis olid samad päevad käes, et kohe saadeti mind uksest välja.

Ega tema ei teadnudki, mispärast ma sealt ukse vahelt sisse lendasin, tema mõtles, et ma nii suure hooga jooksin, et jooksin uksest sisse ja kohe sinna kõhuli maha sinna.

Et Paju Jüri mind sealt sisse virutas, sellest ei teadnud ta midagi algul. Noh, pärast hakati siis selgitama seda asja ja ega ta ei uskunud ka, et ma sellepärast sealt uksest sisse lendasin. Aga see asi laabus siiski natuke lihtsamini, mind just koolist välja tookord ei visatud.

Muidu saadeti ikka koju, siis kui pintsaku nööbid eest ära lendasid, siis...

Ükskord oli sihuke lugu, et olin kolm päeva kodus, see vist oligi siis, kui see WC põlemine oli. Vana Loomets ütles, et kooli enam ei tule, oled koolist välja visatud.

Mina rääkisin kodus selle loo ära, mismoodi asi juhtus ja. Minu isa ütles, et hea küll, kui sind visati koolist välja, siis istud kodus, lähed tööle. Põld on tarvis künda ja ühte-teist on tarvis teha, sul on tööd küll siin, ei lähegi kooli.

Kolm päeva oli mööda läinud, vana Loomets tuleb jalgrattaga ühel päeval meile. Miks poiss kooli ei tule? Noh, vanamees rääkis Loometsale selle loo ära, et sa ise olid poisi välja visand, mis ma tast sinna kooli enam saadan, ilma aegu leiba raiskab ka.

Iga päev pane leivakott kaasa ja saada kooli ja teeb ainult lollusi seal ja visatakse välja pärast lõpuks koolist. Noh, siis leppisid vana Loometsaga ikka kokku ja vanamees saatis mind järgmisel hommikul ikka kooli tagasi. Tuli kooli minna uuesti.

Kooli läksime ikka jalgsi. Meil oli terve majapidamise peale üks jalgratas sel ajal, ma mäletan. Emal veel polndki jalgratast siis, isal oli ainult jalgratas, vahel harva, kui sellega sõita lubati, aga muidu ikka jalgsi käisime kogu aeg. Nihuke lugu.

Meelde tuli, et tööõpetus tund oli. Põhiliselt puutööd tegime, puutööõpetuse tund oli koolimajas ja iga poiss tegi, mis tal teha oli. Tundides sai kartulikorvisid punutud ja noh, igasugu puutööd, mis seal ette tuli.

Siis oli ükskord nihuke juhus, et ... Vana Loomets oli meil tunniandja või õpetaja seal puutöötunnis ja läks klassist välja. Aga siis läks klassis millegipärast sõjaks niiöelda, muist loopisid oma puutööjuppisi üksteisele kuklasse ja mis aga juhtus ette, mis kellegile pihku jäi, see millegagi virutas teisele. Ja ikka üle klassi, üks ühest klassi otsast ja teine teisest klassi otsast loopisivad niimoodi asju vastumisi.

Ja-jaa, siis oli parajatti sihuke moment, et vana Loomets tuli uksest sisse, ja üks oli võtnud-raband tindipoti, lahtise korgiga tindipoti ja virutas sellega ja vana Loometsale täpselt vastu rindu. Hall ülikond oli seljas, lips ees, nigu koolis mees käis sel ajal, ja see tindipott lärtsti vastu rindu. See pritsis kõik laiali ja terve ülikond sinist tinti kõik täis ja ... nägu kõik täis ja ...

Vana keeras kanna pealt ringi ja pani klassist välja, oli üks kümme minutit kadund ja tuli tagasi.

Siis oli uus ülikond muidugi seljas ja nägu puhtaks pestud ja, ja siis löödi kõik meie puutöömehed rivisse, noh, meil oli kolm klassi koos sel ajal, kolme klassi kaupa. Esimene-teine-kolmas ja neljas-viieskuues, need olid eraldi ruumides.

Ja siis löödi terve see meeskond meid sinna seina äärde ja hakati pinnima, kes tegi seda tööd. Kes viskas tindipotiga? Keegi pole viskand. Mitte keegi ei ole viskand.

Ja siis öeldi nii, et kui välja ei ütle, kes viskas seda tindipotti, siis istute kõik siin, jääte öösseks, õhtuks kinni ja koju keegi ei lähe. Ja siis me olime seal, tunnid olid kõik läbi, peale tunde tuli istuda, siis me olime juba kaks tundi või mis me olime kõik istund ja siis vana Loomets tuleb klassi tagasi.

Omapead olime kõik seal klassis, Loomets ise ei olnud. Ja siis küsib me käest, kas on tunnistaja tulnud,

kes tegi seda tööd. Ikka keegi ei tunnista. Ja siis vana Loomets võttis kätte ja ütles, et ma tean küll, kes viskas. Aga ma tahan, et see mees ise tunnistaks seda ülesse, et ta viskas.

Ja siis võeti kätte, ükshaaval kõik vanamees kutsus oma juurde, laua taga istus ja, et tule vaata, mis sa arvad, kes nendest viskas. Ja siis pidid vana Loometsale sosistama kõrva. Ja igaüks vaatas ja ütles oma arvamuse, mida ta arvas. Muidu eks see oli teada ka, kes see tegelikult viskas, kes nägi seda viskamist, aga seda ei tahetud ju keegi öelda ja siis vana Loomets pinnis, pinnis meid.

Kõik olid ta eest peaaegu juba läbi käinud ja siis ma mäletan, et see Kassarist siit, Kalda Rihard, no ta oli ka minuvanune, Rihard sosistas sellele parajatti kõrva ja vana Loomets noogutas niimoodi peaga.

Mis mõttes ta seda noogutas, seda ei teadnud, jah ja pärast Rihard oli nii uhke, et näe, mina teadsin täpselt, ütlesin ära, kes teda viskas.

Aga mispärast Loomets peaga noogutas, seda ei teadnud keegi.

Lõpuks siis asi sai vana Loometsale teada, ma ei tea, kas siis keegi ütles või siis ta ise avas ära, ja süüdlaseks oli Kassarist see Tiigi Elleni vend, Tiigi Leopold vist oli minu teada selle venna nimi. See oli Elleni vend igal juhul, vanem vend. Jah, ja see jähi süüdlaseks ja see löödi koolist välja.

Kutsuti kohe Käinast see, mingid konstaablid või politseinikud või mis need olid, need tulid sinna ja panid mehel kohe, noh ühesõnaga ta viidi minema sealt ja koolist ta visati välja selle pärast.

Siis saadeti ta mingisugusesse erikooli, mina sain niimoodi aru sellest asjast.

Loometsal oli alati ülikond seljas. Ükskõik mis värvi see oli, kas oli helehall ülikond või tumedam, vahel oli tume ülikond seljas. Soliidne mees oli ta. Poistel, meil, vormiriiet ei olnud, mis kellegil selga panna oli, see oli.

Sõjajärgne aeg ja siis mingisugust sellist võimalust polnud et vormiriides oleks käind keegi.

Loomets elas koolimajas. Koolimaja otsas olid kohe tema eluruumid, Orjaku pool koolimaja otsas. Kantselei oli ka sealpool otsas, seal, kus viimasel ajal oli sidekontor, sellepool külges. Seal oli kantselei, esimene uks oli kantselei ja tagapool olid tema ruumid.

Meil oli kolm klassi koos ühes ruumis. Esimene ruum siit koolimajast, see kus praegu see muuseumi ruum on, esimene ruum oli esimene, teine, kolmas klass ja tagumine ruum oli neljas, viies, kuues klass.

Kaks ruumi seal sellel ajal oli, ma ei ta, palju neid nüüd on. Koolimaja oli nagu lõhki, pooleks võetud need klassiruumid. Nurka pandi ikka ka, kui paha tegid. Silmad seina poole ja, nurga sisse nagu. Aga meil niisugust kommet ei olnud nagu ennem seda oli mõnes kohas kuulda, et karistati niimoodi, et pandi herned veel põlvede alla ja nii et pidid põlvili nurgas olema ja...

Meil seda kommet seal koolimajas küll ei kasutatud. Ainult pandi vahel nurka küll seisma. Mis see nurgasseismine pole midagi hullu, aga kui ikka rinnust kinni rabati ja vastu seina lüüakse nii et pea kõliseb otsas, nööbid lendasid eest, see oli tükk maad teisem tulu ikka.

• •

Üks lugu tuli mul praegu veel meelde, lühike lugu on, ma palju sest oskagi rääkida. Oli jälle üks juhus, olime jälle väljakäigus poistega ja tegime suitsu ja mina ei tea, kes selle peale siis tuli ja ükskord võttis kätte ja vaatas, oli see Teesalu Hirsi või, seal lagi oli samamoodi laudadest tehtud ja üks laud oli näha nagu oleks seal, suurem pragu oli seal vahel, justnagu lahti oleks olnud laest.

Ja tema võttis selle laual otsast kinni ja tõmbas ropsti ära selle. See oli nihukste väikeste naeltega löödud sinna, need olid õhuksed voodrilauad sehuksed, kitsad.

Ja vaatasid, oh, seal üleval suur tühi ruum, et mis sael üleval veel võib olla. Tõmbas teise laua sealt veel ära, nii et käsi juba sisse läks sealt ja siis hakkas kobama sealt mööda seda lage.

Peadpidi sinna vahele ei mahtunud, auk oli niipalju veel väiksem. Kobab, kobab, kobab sealt ja järsku jähi midagi tal pihku ja tõmbab välja, püss. Noh, see sportpüss, see mis väikeste padrunite või kuulidega käisid või haavlipüss või mismoodi see oli. Igatahes mingisugune sportpüss. Noh, jahipüssi pikkune peaaegu. Kile sees kõik ilusti, pakendis.

Ei, sel ajal veel kilet ei olnud, nihukses paberis oli, õlikindlas paberis. Noh, mille sisse need ajad pandi, õli sisse. Oh, see oli nii suur üllatus meile, ehmatasime seal ära ja, midagi, toppis selle püssi tagasi sinna ja vahetunni aeg oli ja peale tundi kohe läksime võtsime selle püssi kätte ja virutasime selle ära sealt ja tõime selle Orjakusse Teesalu kadakusse ära.

See püss oli Hirsi käes ja see jähigi Hirsi kätte, mina ei tea, kuskohta ta selle lõpuks pani või mis sellest sai. No ta oli meist natuke vanem ka ja eestvedaja rohkem ja see püss jäi tema kätte.

Noh, me pole saand selle püssiga teha midagi, padruneid ja sihukesi asju polnd, neid polnud kusagilt võtta, aga püss oli muidu tuttuus püss, kõik ära õlitatud.

Kes selle sinna lae vahele nüüd pand oli ja mis ajast ta sinna pandud oli, see jähigi meile teadmata saladuseks.

Kellegile me ei julgend rääkida ka, et me selle sealt leidsime, aga ära me virutasime selle sealt igal juhul. Keegi otsima ei hakanud. Me lõime need lauad jälle tagasi sinna lakke enam-vähem jälle, nii nagu nad seal olid.

Rohkem ma ei oska praegu midagi rääkida teile.